

рах до рад по селах проводити свідомих селян. Це влада витолковує як змову проти радянського режиму, і хоче новий процес інсценувати. Власне – і тут важко витворити злочинство, бо скоро існують вибори, то логічно треба допустити і право людної справді вибирати, а не окликати, кого надиктовано. Але логіка

давно вже одбігла од нашого життя, і може незабаром справді розпочнеться одна з безглузких справ: про нелегальну організацію для легальної мети.

Єфремов С. Щоденники
1923–1929. – С. 491.

6. Яку роль відігравали каральні органи у політичній системі Радянської держави (джерело 32)? Що вразило С. Єфремова як очевидця 1920-х рр. (джерело 33)? Чи можна владу в Радянській Україні назвати владою Рад? Поясніть.

7. На основі джерел параграфу підготуйте повідомлення про політичне життя Радянської України у 1920-ті рр.

§ 22. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ПОЛЬЦІ

34 Офіційний документ З Конституції Польщі (1921 р.)

Окремі державні закони забезпечать меншинам у Польській державі цілковитий та вільний розвиток їхніх національних властивостей шляхом діяльності органів автономних меншин публічно-правового характеру, зокрема органів загального самоврядування.

Цит. за: Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. – С. 284.

35 Погляд дослідника

...Закон від вересня 1922 р. передбачав створення у Східній Малопольщі територіального самоврядування (двонаціональні воєводські сеймики), яке мало б право рішення в справах освіти, релігії, будівництва, промисловості і торгівлі. Закон, що мав увійти в дію протягом двох років з моменту ухвалення, передбачав також утворення коштом держави українського університету.

Усі ці обіцянки залишилися на папері, а згаданий закон виявився лише тактичним маневром, продиктованим заходами польської дипломатії з метою визнання великими західними державами східного кордону Речі Посполитої. Як тільки це визнання стало фак-

том (рішення Ради амбасадорів від 14 березня 1923 р.), влада здала проект воєводського самоврядування до архіву.

Chojnowski A. Ukraina. – № 1. – S. 79.

36 Газетне повідомлення

Взагалі, говорячи словами польської газети «Ілюстрованого Кур'єра Польського», польські політики будували свою державу не з її фундаменту, а з даху, не зі згоди й солідарності всіх складових елементів держави, а безоглядного панування польського елемента над місцевою людністю, над українцями.

Дзвін*. – 1926. – 1 січня. – Ч. 172. – С. 3.

37 Офіційний документ Звіт поліції з Дубно (9 липня 1922 р.)

Хоча більшість населення виражає задоволення польською владою, але може піддатися впливу українських діячів (пропагуючи) у напрямку незалежної України. Український рух зріс від часу розпуску і розпорошення на Волині та в Галичині відділів Петлюри.

Державний архів Волинської області. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 13. – Арк. 69.

* «Дзвін» – політична, економічна, літературна газета, що друкувалася упродовж 1923–1928 рр. на території Західної України. Упродовж 1924–1928 рр. – орган Української народної партії. На сторінках «Дзвону» велася полеміка з польською і більшовицькою державними ідеологіями.

38

Погляд очевидця**З листа В. Біднова* до
Д. Яворницького****

Поляки залишилися історичними поляками. Якою була колись шляхта, такою є й польська демократія та соціалісти. Релігійні утиски над православними та полонізація такі самі, як і в 16–17 ст. Нема нічого нового на території Польщі.

Хроніка 2000. – 1993. –
№ 3–4. – С. 136–137.

39

Враження учасника подій**Скарга селянина Сидорчука Федора
на дії польських солдатів**

До Високо Шановної Комісії Сеймової (до української фракції).

Від громадянина міста Рівного Федора Сидорчука мешкаючого по Кавказькій вулиці № 21.

Скарга.

З початку заняття польськими військами міста Рівного, військо польське влетіло до моєї клуні, зломало замки, стало розтяговать збоже. Забрано у мене вісім кіп овса, п'ять кіп ячменю. Так як я чоловік старий і ранений і незгідний до роботи, маю шістдесят років, став просити щоб вони не розбирали збоже і бачучи, що моє прохання даремне, став просить, щоб вони мені сказали до кого звернутись, щоб заплатили що-небудь, бо я поля свого не маю. То вони стали мене бить прикладами й до того забрали пару коней... Через деякий час польова жандармерія ревізувала у мене мешкання і довела будинок до такого руйнування, що будинок став валитись і я не маю звідки його поправить... Написавши скаргу до будівляної Комісії о знищенню будинку, то комісія будівляна заставила мене підписаця, що я отказуюсь от свого прохання...

Державний архів Рівненської області. –
Ф. 30. – Оп. 14. – Спр. 28. – Арк. 2.

1. Проаналізуйте джерела 34–35. Чим пояснюється введення в текст Конституції Польщі 1921 р. положення про цілковитий та вільний розвиток національних меншин? Чи можна вважати це положення Конституції Польщі проявом демократії? Аргументуйте.
2. Порівняйте оцінки демократичності Польської держави, спираючись на джерела 35–37, звертаючи увагу на авторство та рубрику.
3. Знайдіть у запропонованих вам джерелах свідчення того, що в Польщі 1920-х рр. були присутні елементи демократії. Прокоментуйте.
4. Як влада ставилася до українців як частини населення Польщі?

40

Газетне повідомлення**До населення Галицької землі!**

Надходить переважна, історична хвиля для многострадальної Галицької землі. На день 5 листопада с. р. розписав уряд Польщі вибори до польського союму у Варшаві і то не лише на області польської республіки, але також на чужій для неї території у Східній Галичині. Сим актом польський уряд задумує нанести смертельний удар державній ідеї Галицької Республіки на землі Романа Великого й Данила...

Сини галицької Землі! Ніхто з Вас не сміє взяти участі в польських виборах. Се національний приказ!

Додаток до «Українського прапора», 23 вересня 1922 р.; Цит. за: Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – С. 29, 34.

41

Погляд дослідника

Єврейське питання було, безумовно, цілком відмінним від українського, білоруського чи німецького. Воно здавалося менш важким і небезпечним. Зрештою, євреї не мали територіальних претензій, що стосувалися б Польщі, як і озброєних союзників на польських кордонах. Традиційно вони були населенням політично лояльним, хоча культурно і релігійно не дуже схильним до пристосування і не було приводу, через який мали б не бути лояльними громадянами польської держави.

Mendelsohn E. Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym. – Warszawa; Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992. – S. 63.

* Біднов В.О. (1874–1935) – український історик, педагог, публіцист, громадсько-політичний діяч, член Української Центральної Ради. З початку 1920-х рр. перебував в еміграції.

** Яворницький Д.І. (1855–1940) – видатний український історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник, академік АН УРСР (з 1929 р.).

42

Передвиборний плакат Комуністичної партії Польщі. 1928 р.

У плакаті використані написи: надзвичайні суди, смертна кара, 12-годинний робочий день, господарчий арбітраж.

У травні 1926 р. Пілсудський* з допомогою армії й за підтримки лівих сил здійснив державний переворот, встановив авторитарний режим «санації» (оздоровлення). Санаційна диктатура прагнула централізувати управління країною, спираючись на військову силу. Діяльність опозиційних партій... всіляко переслідувалась.

Зашкільняк Л. Польща // Довідник з історії України. – К., 2001. – С. 608.

43

Газетне повідомлення

На порозі нового року

...Правди нема чого таїти – старий рік залишаємо «громадянами другого сорту». Вся повага до держави, з котрою ми тісно зв'язані не тільки сучасністю, а й майбутнім, найретьельніше виконання наших обов'язків, все ж таки в нашому річному балансі дали один тільки мінус. Нема того справедливого відношення до нас, не дотримується обов'язуюча конституція з 17 березня 1921 року. Закінчуємо старий рік ніби прибиті, приголомшені обухом. Дуже тяжким і сумним був для нас 1925 рік!

Не було згоди в 1925 році і між українцями. Кожен тільки те й робив, що брат на брата точив ножа. Передові політики українців не знайшли між собою порозуміння. Віра політична затуманювала очі ... в стремліні зрушити, приневолити слухатися тільки його засад, – а раз ні, найганебнішими і брудними засобами виводиться «в расход» свого противника.

Дзвін. – 1926. – 1 січня. – Ч. 172. – С. 1.

44

Офіційний документ

Із промови голови УНДП
Д. Левицького в польському сеймі
(29 березня 1928 р.)

Найвищим, святим і непорушним ідеалом нашим є незалежна, соборна Українська національна держава на всіх українських землях. Тому всі міжнародні акти, якими споконвічні українські землі: Східна Галичина разом з Лемківщиною, Холмщина, Волинь, Підляштя і Полісся, передано Польщі, а саме: трактат укладений в Ризі 18 березня 1921 р. і рішення Ради амбасадорів у Парижі 14 березня 1923 р. як акти, що насилують право українського народу на самовизначення, вважаємо де-юре неправосильними. А вступаючи до польських законодавчих палат, будемо і цим шляхом йти до здійснення найвищого права української нації.

Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Okres II. – 3 posiedzenie z 29. III. 1928. – Ł. 9.

* Пілсудський Ю.К. (1867–1935) – польський політик, маршал Польщі; на початку ХХ ст. – один з лідерів боротьби за незалежність Польщі; 1918–1922 рр. – Голова держави; висував ідею федерації Польщі, України і Білорусі; ініціатор т. зв. київського походу польської армії 1920 р.

45

Офіційний документ

Із промови члена Безпартійного блоку співпраці з урядом Є. Богуславського в польському сеймі (30 травня 1928 р.)

На підставі Ризького договору ми перейшли до Польщі, і здоровий, тверезий глузд вимагає від нас пристосування в майбутньому до нових

умов життя. Ми не зрікаємося наших ідеалів, але визнаємо сувору дійсність, і ця дійсність вимагає від нас, щоб ми були лояльними громадянами Польської держави і спільно з польським народом будували той дім, де нам судилося долею жити.

Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Okres II. – 12 posiedzenie z 30. V. 1928. – Ł. 77.

5. Зверніть увагу на джерело 40. Які почуття викликає у вас цей текст? Чи стали б ви виконувати цей «національний приказ»? Прокоментуйте.

6. Порівняйте джерела 40, 41. Чим, на вашу думку, пояснюється різниця у ставленні до польської влади українців та євреїв?

7. Ознайомтеся із карикатурою та довідкою до неї (джерело 42). Кому адресований плакат? На чиє замовлення виконаний плакат? Наскільки об'єктивно є інформація, що подається у плакаті? Чим це пояснюється?

8. Ознайомтеся із джерелами 42, 44–45. Чи змінювалася тактика українців стосовно польської влади упродовж 1920-х рр.? Визначте ці зміни.

9. Порівняйте політичні системи Радянської України та Польщі (§ 22–23). Яким було становище українців у цих державах?

Поясніть свої міркування.

10. Редактор шкільної газети запропонував вам написати невелику статтю на тему «Польська держава очима українця» і попросив вас висвітлити такі питання: а) політичний режим; б) якими були взаємовідносини між українцями і поляками у 1920-ті рр. і що на них впливало; в) на якому ґрунті виникали міжнаціональні непорозуміння; г) поляки конфліктували лише з українцями чи й з іншими національностями; д) чи лише поляки були винні у тому становищі, в якому опинилися українці; е) що могло змінити становище національних меншин у Польщі, аби вплинути на їх покращання; є) чи все так і насправді було погано на українських землях, що знаходилися у складі Польщі? Використайте у статті фрагменти джерел, які змогли б підтвердити достовірність того, про що ви пишете та зробіть узагальнення змісту у вигляді висновків.

Поради

Ваше завдання: а) написати статтю, яка б зацікавила школярів; б) підібрати заголовок статті, який би привертав до себе увагу; в) використати у статті фрагменти джерел, які змогли б

підтвердити достовірність того, про що ви пишете; г) визначити основні проблеми в українсько-польських взаєминах; д) аргументовано і доказово викласти матеріал; е) узагальнити зміст у вигляді висновків.